

ПОЗИТИВ

Мирко Демић

ДЕСЕТ (НЕ)СНИМЉЕНИХ ФОТОГРАФИЈА

УСПРАВНО УМИРАЊЕ

Прадеда Михајло се вратио из Америке крајем треће деценије двадесетог века, не успевши да састави тамо ни десет година. Појавио се на кућном прагу мало погрбљен, оседео и голорук; сетно се смешећи на свако питање укућана, одговарајући им одмахивањем руке и слегањем раменима.

Проживео је у родном селу још неколико година, прилежно ваљајући друсле бабе и средовечне, од жалости свеле удовице, где год их је затицао – под сламом, у сеницима, међу кукурузима, усред конопљишта, у пољу, шуми, по баштама и воћњацима... стварајући у потомству мит о дуговечности лозе Демића и њиховој „застрашујућој потенцији”.

Многи чланови фамилије прадедову „суманутост” правдали су *Завештањем* (једни га зовући клетвом, други – молитвом), које сваки отац преноси сину, по рођењу, а оно гласи:

– Бем ти мјесто ће си први пут главом ударио!

Недуго пред смрт се стао осамљивати и целе боговетне дане проводи на оближњем брду Окир, сеоском Олимпу, садећи дуван и сводећи са собом последње рачуне.

Кад се једног предвечерја није вратио, синови послаше унуке да га траже.

Затекли су га у необичном положају. Клечао је и са оба се лакта ослањао о колена, док је чело подупро длановима, налик човеку који се предао молитви за коју су потребни савршен мир и дубока концентрација.

Чим су га унуци дотакли – он се беживотно свалио попут вреће, одневши са собом тајну *усправног умирања* (толико потребну његовим потомцима који у тим светим тренуцима јаучу и цмиздре попут новорођенчади).

Однео је са собом све – осим, можда, једног савета (раскреченог између клетве и молтве) мушком делу потомства:

– Никад не путуј од мјеста до мјеста, већ од жене до жене.

Данас је сасвим извесно – они који његов савет пренебрегавају – пеку се на тихој ватри махнитости и неспокоја.

С мраком, умотаног у бели чаршав, унуци га донеше до куће.

КО СЛИКУ

Ничег се не сећам, иако сам био главни јунак овог догађаја. О њему знам посредно, преко прича тетака, јер су и оне биле његови сведоци и успутне жртве.

Тек што сам проходао, успео сам да се искрадем из нашег дворишта, пређем читав километар стрмог пута и стигнем до дворишта мајчиних родитеља.

Деда, бака и тетке су се запањили кад су ме угледали, онако малепног и насмејаног, како са два комада дрвета у рукама гегам уз двориште.

Најпре су помислили да ме је неко од одраслих довео до капије, па ме пустио да сам уђем у двориште, притајивши се негде и посматрајући како укућани не могу да се начуде овом чуду.

Кад су се уверили да са мном нема никога и да сам, како изгледа, дошао сам – силно су се узнемирили. Знали су да сам морао проћи силна искушења на свом „крижном путу”. Најпре сам морао сићи низ Демића страну, проћи поред врела око којег су кружиле разне приче о нечистим силама и свакојакој привиди, па прећи Ресановића мост, препун змија које излазе да се сунчају, склонити се у шанац од коњских и воловских запрега, пуштене стоке и паса луталица.

Вођен својом звездом, све сам то успео да прегрмим и дођем у двориште мајчиних родитеља, озаривши се кад сам угледао позната и драга лица својих тетака.

Онда је, кажу, дошла моја мајка, уплашена и бесна, до крви ме ударала прутом, а кад су тетке покушала да ме заштите – примиле су део мојих батина.

– Убила те мајка као слику! – уверавала ме, после, тетка Ана.

– Убила је бога у теби! – појашњавала је тетка Ружа.

Ничег се не сећам, али поуздано знам да је то рано бежање од куће утрло пут свим мојим избивањима и одласцима, а батине моје мајке подстакле безбожничку запитаност над усудом по коме ми највише болова задају они који ме највише воле и они које највише волим.

У ЦЕЛЦУ

Сви поседујемо идиличне слике у себи, проносећи их кроз живот као ретке пропламсаје апсолутне среће и усхићења.

Такве слике *снимљене* су у мом најранијем детињству, у амбијенту родног села. А једна од њих „ухваћена” је почетком неке од првих мојих зима, са спуштањем велике тишине и падом првог снега.

Заједно са другом децом из комшилука, излазио бих на сеоски пут и ширио руке пред пахуљама, загледан у мутне висине одакле су долазиле, и дозвољавао да ми падају на лице и да се на њему топе.

Бирао сам међу безброј падајућих пахуљица једну, док је у висини била једва уочљива тачкица, пратио је у њеном наглом нарастању, све док не дотакне тло и утопи се међу својим другима.

Често бих пратио ту „своју” пахуљицу и, кад би ми се приближила, пружао бих руку и дочекивао је на длан, гледајући како се то савршенство облика преображава у ситну и безличну капљицу.

Све смо то радили у нестрпљивом чекању да снег довољно напада и омогући нам највећу атракцију. За то време бисмо тражили најпогоднију обалу на којој ћемо се подвргнути „сликању” у целцу.

А кад бисмо је коначно пронашли и уверили се да је снег довољно дубок – ширили бисмо руке, свечано укрупњени и озбиљни, па падали наузак, попут крстова, и остајали неко време непомични и загледани у небески ребус понад нас.

Онда би нас они који се нису *сликали* дизали из целца, пазећи да се „калуни” направљени нашим телима не опште и заруше.

Урађене *слике* остајале би до следећег снега, када би их он затрпао и избрисао, као што се брже-боље брише све што изненада дотакнемо или нас дотакне.

ГЕЛЕР

Лазо Ресановић, мој деда по мајци, био је препун чуда и саздан од самих неспојивости. Или је само тако изгледало мојој дечјој глави. Изневеравао је скоро сваку од мојих предоцби и тргао заперке идеализма чим би избили њени ластари.

Са својих сто двадесет килограма изгледао је застрашујуће, а био је тих, суздран и повучен. У стопу га је пратила моја бака, енергична женица од педесетак килограма, коју би, тако ми се чинило, деда могао да стави на длан и носи без већег напора, попут оног дива из бајке.

Био је у партизанима, али тек од 1943. године, када су га силом мобилисали они који су преживели на Сутјесци. О својој „партизанији” није превише говорио, а кад је то и чинио – његова прича се косила са свим оним што сам учио у школи. Нисам, рецимо, могао да појмим да је деда био у партизанима – а да, при том, није „првоборац и народни херој”. Уместо да се хвали, он као да је избегавао сваку причу о рату.

Један од најстрашнијих догађаја које ми је испричао било је *сирељање* неког старца оптуженог за „шпијунажу”. Пошто су му прочитали оптужницу и пресуду, сеоски одборници су га лопатама ударали у главу и затрпали, иако се тело још мицало у раци. Тај догађај сам покушао да опишем у једној од својих првих прича, схватајући, још на почетку, да је и у писању најслађе – забрањено воће.

Већ у првим борбама са усташама деда је погођен у ногу, а гелер који га је пронашао иза једног дрвета задржао се у нози следећих шездесет година. По његовој причи, био је укљештен између две кости потколенице, представљајући ризик да се оперише. Рана је брзо зарасла, а деда није осећао последице тог рањавања. (Или је и о томе причао – ћутећи?)

Тек с променом времена, деда би знао да застане, презриво погледа у своју леву ногу и прозбори:

– Опет почиње да шета!

А кад бих га упитао ко шета и где, он би се обрецнуо:

– Ко? Па, гелер, ко би други пред невријеме шетао уз ногу-низ ногу?!

Једном је у мом присуству био приморан да неком сумњичавцу испод јастука извуче рендгенски снимак своје потколенице на коме се, између дебље и тање ножне кости, видео угнежден тај легендарни гелер, његова ратна попудбина.

СУВИ ЛИСТ

О, мало је оних који су окусили то задовољство да постигну гол на свом дебију за школску репрезентацију, па још против омражене школе из оближњег села Маје, која нас је годинама немилице побеђивала!

Било је то у мом шестом разреду. Иако жмурим – видим као да је данас било. Наш десни бек Шућура изводи аут, удара лопту свом сиљном, такође не гледајући, и шаље је пред противнички гол где, наравно, нема никог од наших суиграча. Срећом, њихов халф Кларић не-

спретно удара лопту теменом и она у високом луку, чини ми се – читаву вечност – пада према мени.

У том тренутку, ношен неким убилачким нагоном, крећем у намери да је пресретнем. Не видим ни где је противнички гол, ни где су други играчи, моји и противнички. На све је пао мрак, само лопта светли као комета која је од нас четрнаест на терену баш мене изабрала.

Нисам јој дозволио да падне на земљу. Пресрео сам је неких тридесетак центиметара од тла и свом снагом ударио десном ногом.

Ништа нисам видео – као што ни сад не гледам док ово пишем – али сам чуо хук масе са обале поред игралишта, где су се сакупили ђаци читаве школе, бројни ментани и – Она, која ме никад није примећивала!

Прилази ми наш капитен Релић и виче:

– Браво, мајсторе! Није га ни видео!

Онда ме сустижу и остали суиграчи, обарају на траву и затрпавају својим телима.

Први пут у историји међусобних сусрета водили смо против школе из Маје!

Међутим, и ту смо утакмицу изгубили, као што сам и ја, упркос оном ремек-делу од гола, изгубио утакмицу против Њених удварача из седмог и осмог разреда.

КРАЉ

Бака Љуба, очева мајка, држала је у својој соби стари ковчег са три велике и дубоке фиоке, свака са по две беле керамичке ручице са црном тачком у средини, две следе зенице. Између њих, на једнаком растојању, налазила се по бравица коју су откључавала три мала кључића наизана на вршцу сачињену од разнобојних конапчића, коју је бака држала привезану негде за појасом и од које се никад није одвајала.

Тај ковчег сестра и ја нисмо смели ни да додирнемо, а камоли да паднемо у искушење упознавања његовог садржаја. Не сећам се да ли је постојао неко пред ким би се бака одобровољила и отворила макар једну од оне три фиоке.

Међутим, обоје се сећамо да је бака пред нама, можда неопрезно, ипак показала једну од својих драгоцености. Не сећамо се којим је поводом то учинила, али нам је обома остао трајно урезан тренутак кад је из новинског папира извадила уоквирену и застакљену фотографију једног дечака у оделу, пажљиво је бришући влажном лактом и једва приметно се смешећи.

– Ко је то, бако? – питало је једно од нас.

– Наш краљ! Видите како је лијеп!

А када је са фотографија скрнула погледа на нас, била је налик на неког ко се пробудио из дубоког сна, па не може да појми где се налази. Њена неодлучност се брзо преобразила у запрепаштеност што нас ту затиче, те нас без објашњења најури из собе.

Кад је умрла, 1983. године, безуспешно смо по ковчегу тражили њено „тајно богатство”. Осим „самртне одеће”, пар фотографија тетка, стричева и њихове деце – није било ничег важног и изненађујућег.

Фотографија краља Петра II као да је у земљу пропала.

СЛИКАЊЕ

– Сад се можемо сликати! – проговорио је човек поред мене кад је у рано јутро 4. августа 1995. године почела артиљеријска канонада Хрватске војске.

У очима осталих људи прочитао сам исту резигнирану мисао и прецизну дијагнозу.

То што је у њима „писало” не може се прочитати ни у једној књизи.

Пораз и понижење које се из таквог погледа „чита” дуго зру у сваком човеку, да би најпре избили у очима, из којих провири онај праисконски страх, што све разоружава и из сваке мисли исисава смисао.

А кад се то деси – прекасно је за сваки покрет и акцију.

Док, с друге стране фронта, стотине хиљада људи, наших противника, налазе се у стању пуног замаха, узаврелих тела и мисли.

Покушавам да замислим тих пар секунди на нашој страни фронта дуж стотина километара. Констернираност у десетинама хиљада људи чија су срца у неверици застала, док су све телесне функције на трен испале ван строја, у недоумици који је покрет у таквој ситуацији најсмисленији.

Потпуна препуштеност оном (онима) иза окулар (или друге стране нишана). Без мисли и осећања. Ван себе и ван свега. Он(и) бира(ју) ракурсе из кога нас гледа(ју), као и тренутак када ће притиснути окидач/обарач.

– Сад се могу сликати! – једина је мисао која је тог трена постојала у сваком од нас.

И доиста – „слика” је импресивна и непоновљива!

Што је више скривам и потискујем, она избија на најнеочекиванијим местима и израња у нејневероватнијим ситуацијама. Прати ме у стопу и подсећа да сам позирао једном сулудом тренутку који ми је променио судбину и отровао живот.

ОРЕОЛ

Кад су 1941. године усташе одводиле мушкарце из мог села, један од њих је испред дворишне капије дуго дозивао мог деду по оцу, Петра, да би му дао што више времена за бег.

Деда је, доиста, побегао кроз отвор на поду дрвене куће који је водио у подрум и одшуњао се низ воћњак до потока, а одатле до првог шумарка, где је сачекао да рација прође.

Никад није сазнао ко му је дао шансу да избегне нож који је чекао све одведене. Претпостављао је да му је помогао неко од глинских Хрвата са којима је годинама трговао стоком.

Међутим, 1995. године, деда није избегао општрицу бајонете, иако је умро петнаест година раније.

Прецизније речено, бајонету није избегла дедова фотографија, која је висила на зиду наспрам врата највеће собе у кући.

Пошто смо избегли, наше село је запосела хрватска војска. Уследили су систематска преметачина, пљачка и паљење.

Када је након неколико дана у село дошао стриц из Загреба, затекао је кућу темељно опљачкану, али целу. У великој соби, међу гомилом крпа и животињског измета, нашао је бачену дедову фотографију, лица окренутог према поду.

Подигавши је и отрвши крпом прљавштину – видео је дубоку брагготину начињену општрим предметом дуж дедовог чела. Стакло које је штитило фотографију пукло је под ударцем бајонете тако да је оцртавало облик правилног ореола.

ЕКСПЕРТИЗА

Пре неколико година објавио сам текст у *Љепојиси*, годишњаку Српског културног друштва „Просвјета” из Загреба, под насловом „Ја, Срби и Хрвати”, у коме сам изнео многе дечачке дилеме и парадоксе везане за Србе и Хрвате.

Имеђу осталог, написао сам да су прадеду по мајци (Остоју Ресановића) 1941. године усташе одвеле у глинску цркву и заклале. При том сам додао како сам га „безуспјешно” тражио у оним фотографијама снимљеним непосредно пред клање. Употребих сам ту реч из више разлога; један од њих био је свакако и тај што нисам знао како је прадеда изгледао.

Онда сам сасвим случајно, путем интернета, сазнао да се истинољубиви *Глас концила* бави тим детаљом у једном од чланака под називом „Говор мржње на рачун хрватских пореских обвезника”.

Глас концила тврди да је фотографија „српских сељака” *нейосредно њред клање* – „најобичнија повјесна кривотворина” и да таква фотографија не постоји.

Очигледно да се чланкописац није претерано уносио у општи тон мог текста, као ни у могућа значења речи „безуспјешно”.

Допуштам могућност да таква фотографија никад није снимљена и да сам постао жртвом манипулације. Али, како да прихватим да ми неко спочитава „говор мржње на рачун хрватских пореских обвезника” само зато што „безуспјешно” тражим закланог прадеду на кривотвореној фотографији?

Волео бих да је и клање мог прадеде и свих осталих „српских сељака” – „најобичнија повјесна кривотворина”, односно – волео бих да они нису заклани, па макар доживотно остао жртва манипулације.

САН

---

*Нека нејознаџа госџода у црним маниџилима џраже моју фоџиоџрафију.
Треба им за неџиџо од џресудноџ значаја.*

Ако им је одмах досџавим, мој ће живоџи кренуџи у сасвим новом смеру.

Преџурам џо чџџавој џарсоџери, али не налазим ни једне своје фоџиоџрафије.

Одједном су несџали сви албуми које сам џоседовао.

Падам у очајање које, џоред фоџиоџрафија, ниџиџи и осџале усџомене.

Кроз чџџав раџи сам их џронео и сџасао, да бих их у џарсоџери од осамнаесџи квадраџиа изџубио.

Онда ми на џамеџи џада сџасоносна мисао – имам је у личној карџи и џасоџу!

Налазим их, оџварам, али фоџиоџрафије нема ни у једној исџрави.

На месџима џредвиђеним за њих – зјаџе џразни квадраџиџи.

Преклињем црноманиџиџаџику госџоду да сачекају јоџи коџи џренуџџак.

Док се не фоџиоџрафишем.

Зовем Рауса, фоџиоџрафа.

До џавола, џелефон даје сиџнал заузеђа.

Кунем џа и дозивам колико ме џрло носи.

Сад је нашао да разџовара!?

Коначно се јавља „на друџој сџирани“.

Пиџа ме џиџо џа џмам у ово доба.

*– Које доба? Човече, ради се о живоџиу и смрџи! – издирем се и на-
сџиваљам да џа џреклињем.*

– Мораџи да ме фоџиоџрафишем!

Он се, џо свом обичају, смешка и каже:

– Па, дођи, данима џе чекам!

– Где да дођем? – џоџово ивилим.

– У Сџомен-џарк Шумарише!

– Где се џачно налазиш?

– Исцрпед „Сїомен-обележја народа Хрватїске жрїтвама у Крагу-
јевцу”! Ту једино могу да тїе видим.

Од Раусовог громогласаног смеха пробудио сам се у „голој води”.

ИЗА И ИСПРЕД ОКУЛАРА

Загледам се не бих ли видео око оног који гледа *с оне стїране оку-
лара*. Плашим се његовог погледа и начина на који то ради. Он све ви-
ди и познаје, а остаје непознат.

Ако ми се и учини да познајем оног ко је иза статива на којима сто-
ји фото-апарат – ви ми можете али и не морате веровати; јер вас се то
не тиче. И ви и ја знамо да само оно око које нико не може да сагледа
види онајбоље.

Можда ме и није гледао, али ми подастире фотографије као потвр-
де да ме је видео. По обичају, „ухватио” ме је у тренутку на који нисам
поносан; штравише – пре бих га се постидео. Уверавам и себе и вас ко-
ји ово читате – како то нисам прави ја, јер на понуђеним фотографи-
јама једва да личим на себе.

Да, то је он – мој стриц из Велике Плана – чије име носим. Пионир
фотографисања у нашој породици и творац мојих првих портрета.

Тако је одувек било: један М. Д. испред окулара, а други М. Д. иза
њега. Увек нас је делило неко чудо технике. Данас нас дели најсаврше-
нија справа – а зову је смрт – што, попут фото-апарата, дозвољава гле-
дање само у једном смеру; оном у којем још увек позирам.